

АДАПТАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД У ВИЗНАЧЕННІ ПОНЯТТЯ «ЯКІСТЬ ЖИТТЯ» ДО МОТИВАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

©2018 ЖУРАВЕЛЬ О. В., МІХЛЯЄВ М. О.

УДК 65.000.7:331.101.3

Журавель О. В., Міхляєв М. О. Адаптація теоретичних засад у визначенні поняття «якість життя» до мотивації управлінського персоналу промислового підприємства

У статті проаналізовано адаптивність теоретичних засад у визначенні поняття «якість життя» до мотивації управлінського персоналу промислового підприємства. Визначено наявність мотиваційних ознак в освітлених підходах учених до тлумачення поняття «якість життя». Охарактеризовано якість життя виробничого персоналу як базову умову забезпечення соціальної безпеки підприємства, що має знаходити відображення в сучасній інтерпретації поняття. Розроблено узагальнену схему трансформації та вдосконалення існуючих теоретичних підходів у визначенні поняття «якість життя», яка включає такі основні елементи: вхідні дані, аналіз, трансформація, посилення та інтервенція, вдосконалення. Запропоноване вдосконалене визначення дефініції «якість життя» як інтегрального мотиваційного поняття взаємодії працівника та промислового підприємства, а саме: це сукупність індивідуальних потреб підприємства, які воно мотивовано отримувати та розвивати в процесі взаємодії з управлінським персоналом на засадах співробітництва.

Ключові слова: мотивація персоналу, якість життя, самоствердження, моральне заохочення, матеріальне заохочення.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 12.

Журавель Олена Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (вул. Генуезька, 22, Одеса, 65009, Україна)

E-mail: e_zhuravel@i.ua

Міхляєв Максим Олексійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (вул. Генуезька, 22, Одеса, 65009, Україна)

E-mail: mihljaev_maksim@ukr.net

УДК 65.000.7:331.101.3

Журавель Е. В., Михляев М. А. Адаптация теоретических основ в определении понятия «качество жизни» к мотивации управленческого персонала промышленного предприятия

В статье проанализирована адаптивность теоретических основ в определении понятия «качество жизни» к мотивации управленческого персонала промышленного предприятия. Выявлено наличие мотивационных признаков в освещенных подходах ученых к толкованию понятия «качество жизни». Охарактеризовано качество жизни производственного персонала как базовое условие обеспечения социальной безопасности предприятия, которое должно находить отражение в современной интерпретации понятия. Разработана обобщенная схема трансформации и совершенствования существующих теоретических подходов в определении понятия «качество жизни», которая включает следующие основные элементы: входные данные, анализ, трансформация, усиление и интервенция, усовершенствование. Предложено усовершенствованное определение дефиниции «качество жизни» как интегрального мотивационного понятия взаимодействия работника и промышленного предприятия, а именно: это совокупность индивидуальных потребностей предприятия, которые оно мотивировано получать и развивать в процессе взаимодействия с руководством предприятия на основе сотрудничества.

Ключевые слова: мотивация персонала, качество жизни, самоутверждение, моральное поощрение, материальное поощрение.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Библ.:** 12.

Журавель Елена Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента, Одесский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (ул. Генуезская, 22, Одесса, 65009, Украина)

E-mail: e_zhuravel@i.ua

Михляев Максим Алексеевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента, Одесский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (ул. Генуезская, 22, Одесса, 65009, Украина)

E-mail: mihljaev_maksim@ukr.net

UDC 65.000.7:331.101.3

Zhuravel O. V., Mikhlyayev M. O. The Adaptation of Theoretical Bases in the Definition of the Concept of «Quality of Life» to Motivation of Management Staff of Industrial Enterprise

The article analyzes the adaptability of theoretical bases in the definition of concept of «quality of life» to motivation of management staff of industrial enterprise. Presence of motivational attributes is identified in the considered approaches of scholars to interpretation of the concept of «quality of life». The quality of life of production staff is characterized as a basic condition of ensuring social security of enterprise, which should be reflected in the modern interpretation of the concept. A generalized scheme of transformation and improvement of existing theoretical approaches in defining of «quality of life» has been elaborated, which includes the following basic elements: input data, analysis, transformation, strengthening and intervention, improvement. An improved definition of «quality of life», being an integral motivational concept of interaction between an employee and an industrial enterprise has been proposed as follows: this is an aggregate of individual needs of the enterprise, which it is motivated to receive and develop in the process of interaction with the management of enterprise on the basis of cooperation.

Keywords: staff motivation, quality of life, self-affirmation, moral encouragement, material encouragement.

Fig.: 1. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 12.

Zhuravel Olena V. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management, Odesa Regional Institute for Public Administration, Office of the President of Ukraine (22 Henuezka Str., Odesa, 65009, Ukraine)

E-mail: e_zhuravel@i.ua

Mikhlyayev Maksym O. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management, Odesa Regional Institute for Public Administration, Office of the President of Ukraine (22 Henuezka Str., Odesa, 65009, Ukraine)

E-mail: mihljaev_maksim@ukr.net

Ситуація в Україні характеризується радикальними політичними перетвореннями, економічними змінами, динамічними інноваційними та євроінтеграційними процесами в господарчих сферах діяльності, зростанням конкуренції. Трансформування ринкових відносин в Україні окреслює актуальність євроінтеграційних стратегій виживання та розвитку для підприємств і підприємців. Наявність зазначених факторів вимагає: а) змін і вдосконалення механізмів впливу на сучасний управлінський персонал; б) наявності адаптивних підходів до мотивації управлінського персоналу як основного інструментарію побудови сучасним українським підприємством бізнес-процесів на сучасних європейських цінностях, як умови успішної співпраці з європейськими партнерами; в) вміння конкурувати за персонал на європейському рівні. Це обумовлює необхідність розробки нових, сучасних заходів, одним із яких є побудова мотиваційних комплексів, які є симбіозом самоствердження, матеріального та морального заохочення, що, своєю чергою, потребує відповідного сучасного понятійного апарату, а саме: залучи та використовувати в мотиваційній теорії таке інтеграційне поняття, як «якість життя».

Теоретико-методологічні, методичні та практичні витання категорії «якість життя» протягом багатьох лет досліджували такі вчені, як: І. Бестужев-Лада, І. Гукалова, В. Дробишева, І. Жук, М. Кизим, Л. Ноздріна, О. Субетто, А. Ткачов, О. Тодоров, Н. Щитова. До їх важливих досягнень варто віднести розробку і розвиток теорії та механізмів цієї складної категорії, дослідження її процесів, накопичення значного практичного і теоретичного досвіду.

Однак умови господарювання схильні до змін під впливом часу, економічних та політичних подій, технічного та технологічного прогресу, що формує сучасні потреби промислових підприємств в адаптивних методичних підходах до вирішення питань мотивації персоналу. Визначене обґрунтовує своєчасність та важливість продовження наукових досліджень у цій галузі щодо пошуку інтегральних теоретичних заходів з мотивації.

Метою статті є: а) освітлення підходів учених до визначення поняття «якість життя», б) визначення наявності мотиваційних ознак у понятті «якість життя»; в) запропонування заходів щодо адаптації поняття «якість життя» до сучасної теорії мотивації управлінського персоналу промислових підприємств.

Основні результати дослідження. Основні підходи до визначення терміна «якість життя» в наукових джерелах у розрізі визначення присутності основних мотиваційних ознак: а) самоствердження; б) моральне заохочення; в) матеріальне заохочення узагальнено в *табл. 1*.

Аналізуючи представлені в *табл. 1* підходи до визначення поняття «якість життя», як перший загальний висновок можемо відмітити, що жодне із запропонованих визначень не пристосовано до

використання у сфері промислових підприємств, а зміст дефініції окреслює такі області як: простір і час; оцінка ступеня задоволення матеріальних потреб; об'єктивні умови існування; характеристика життя людей та життєдіяльності суспільства; соціально-економічні параметри розвитку соціоєкосистеми; теперішнє та майбутнє покоління; географічне середовище; можливості життя людини; життя людини; сенс буття цивілізації, держав, етносів, людства і людини. Таким чином, поняття «якість життя» потребує відповідного вдосконалення для ефективного використання в рамках промислового підприємства.

Більшість підходів авторів [1–12] до визначення та трактування поняття «якість життя» несуть у своєму змісті опосередковану наявність ознак мотиваційних (стимулюючих) функцій: самоствердження, морального та матеріального заохочення, що обґрунтовано складає потенціал «якості життя» як інтегрованої мотиваційної категорії.

Так, дослідниця І. Гукалова вважає, що якість життя населення «фіксує» здатність конкретного географічного середовища (економічного, соціального, політичного, культурного) «конвертувати» наявні на сьогодні й історично сформовані на певній території умови життя в характеристики самого населення через відповідний спосіб життя і здобутий на основі цього рівень життя [2]. У цьому визначенні середовище впливу надано в узагальнюючому форматі. Автору, на нашу думку, бракує конкретики, тому вдосконалення рекомендується спрямовувати: по-перше, на аспект промислового підприємства – як сфери дії та застосування «якості життя»; по-друге, на фактор прояву інтегральної присутності дій трьох мотиваційних факторів: самоствердження, морального та матеріального заохочення.

На думку В. Дробишевої та Б. Герасимова, якість життя – це інтегральна якісна характеристика життя людей, яка розкриває не тільки життєдіяльність та життєзабезпечення, але і життєздатність суспільства як цілісного соціального організму, його соціальні якості [3]. Ми згодні з авторами в тому, що «якість життя» – це поняття, яке має інтегральну властивість. Але далі автори зосереджуються на розкритті чинників життєдіяльності та життєзабезпечення суспільства як цілісного соціального організму, без висвітлення аспектів мотиваційних сил у розрізі управлінського персоналу, що також потребує вдосконалення.

На відміну від В. Дробишевої, Б. Герасимова [3] та І. Гукалової [2] вчені І. Бестужев-Лада [1] та Н. Щитова [9] дотримуються позиції, що «якість життя» – це категорія, яка базується на задоволенні матеріальних потреб. Ми згодні з цим ствердженням, щоправда, за таким уточненням: урахування у визначенні якості життя також моральних і духовних потреб в межах мотивації управлінського персоналу промислового підприємства.

Підходи щодо визначення «рівень життя» у наукових джерелах [1–11]

Автор(-и)	Визначення	Присутність у визначенні ознак їх адаптивності до мотивації:		
		самоствердження	моральне заохочення	матеріальне заохочення
1	2	3	4	5
I. Бестужев-Лада [1]	Визначає категорію «якість життя» як оцінку ступеня задоволення матеріальних потреб, що може бути виміряна за допомогою застосування прийомів непрямой кваліфікації за різними шкалами, оскільки не піддається прямому кількісному вимірюванню	Присутнє опосередковано	Відсутнє	Присутнє
I. Гукалова [2]	Якість життя населення «фіксує» здатність конкретного географічного середовища (економічного, соціального, політичного, культурного) «конвертувати» наявні на сьогодні й історично сформовані на певній території умови життя в характеристики самого населення через відповідний спосіб життя і здобутий на основі цього рівень життя	Присутнє опосередковано	Відсутнє	Відсутнє
В. Дробишева, Б. Герасимов [3]	Якість життя – це інтегральна якісна характеристика життя людей, яка розкриває не тільки життєдіяльність та життєзабезпечення, але і життєздатність суспільства як цілісного соціального організму, його соціальні якості	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано
М. Кизим, В. Горбатов [4]	Під якістю життя розуміють категорію, яка відображає об'єктивні умови існування та їх оцінку на рівні суспільства й індивіда. Під рівнем життя населення розуміють ступінь його забезпеченості необхідними для життєдіяльності матеріальними й духовними благами, досягнутий рівень їх споживання та ступінь задоволення людей цими благами	Присутнє	Присутнє	Присутнє
Л. Ноздріна [5]	Визначає якість життя як категорію, що об'єднує низку соціально-економічних параметрів розвитку соціоecosистеми та характеризує стан задоволення матеріальних, соціальних та інших потреб теперішнього та майбутніх поколінь в умовах збереження навколишнього середовища залежно від існуючих економічних тенденцій і розвитку	Присутнє	Присутнє	Присутнє
О. Субетто [6]	Одна з основних категорій, через яку відбивається сенс буття цивілізації, держав, етносів, людства і людини, цільові функції соціальної та економічної політики. Якість життя уособлює собою синтез матеріальних і духовно-творчих сторін життя, рівень реалізації родових сил людини, його інтелекту, творчого сенсу життя	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано
А. Ткачов, Є. Луценко [7]	Це комплексне поняття, що зіставляється у просторі та часі й відображає ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини, які оцінюються за рівнем задоволеності людиною свого життя за його власною суб'єктивною самооцінкою, і також вимірюване компетентними та інформованими спеціалістами за набором об'єктивних показників	Присутнє	Присутнє	Присутнє

1	2	3	4	5
О. Тодоров [8]	Комплексна інтегральна характеристика стану людини в різних системах, що виражає ступінь його соціальної свободи, можливостей усебічного розвитку, сукупність культурних і духовних цінностей, представлених в його розпорядженні	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано	Відсутнє
Н. Щитова [9]	Рівень життя – це певна міра добробуту, головним чином матеріального стану населення	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано
Всесвітня організація охорони здоров'я [10]	Визначення людиною її місця в житті в контексті культури та системи цінностей, в яких вона живе, і у зв'язку з цілями, сподіваннями, стандартами та інтересами цієї людини	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано
The Global Development Research Center (GDRC) [11]	Ступінь того, наскільки людина втілює важливі можливості свого життя. Можливості походять з шансів і обмежень, які кожна особистість має у своєму житті, і відображають взаємозв'язок особистих факторів і факторів навколишнього середовища. Задоволення складається з двох елементів: власне відчуття задоволеності та досягнення деяких характеристик	Присутнє	Присутнє опосередковано	Присутнє опосередковано

Своєю чергою, А. Ткачов і Є. Луценко [7], Л. Ноздріна [5], О. Субетто [6] поділяють думку І. Бестужева-Лади [1] та Н. Щитової [9], що якість життя – це комплексне поняття, яке зіставляється у просторі та часі й відображає ступінь задоволення матеріальних потреб людини, але доповнюють цей фактор важливістю врахування культурних і духовних потреб. Ми згодні з цим ствердженням, яке важливо враховувати при розробці вдосконаленого визначення поняття «якість життя», адаптивного до використання в мотивації саме управлінського персоналу промислового підприємства.

Також важливо враховувати, що якість життя трудового персоналу є базовою умовою забезпечення соціальної безпеки підприємства, яка має знаходити відображення в сучасній інтерпретації поняття.

Соціальна безпека, передусім, передбачає захист від загроз руйнування або криміналізації внутрішнього клімату промислового підприємства та деградації соціального аспекту господарської діяльності як основи соціального добробуту. Це захист від ситуації, коли незрозуміло, як досягти добробуту, які соціальні цінності та ідеї можуть об'єднати колектив промислового підприємства, які соціальні норми визначають їх взаємодію. Соціальна безпека суб'єкта господарської діяльності створює умови для благополучного існування трудового колективу як зовнішнього – економічного та політичного, так і внутрішнього – емоційного. Як і соціальний добробут, соціальна безпека включає в себе реальні об'єктивні загрози та відчуття безпеки самою людиною, що формуються в мікросуспільстві підприємства.

Розглядаються два підходи до розуміння природи соціальної безпеки як базової умови якості життя персоналу на підприємстві:

1. Безпека як прояв об'єктивної природи соціальних систем і мікросистем щодо збереження своєї цілісності на основі саморегуляції із зовнішнім середовищем.

2. Безпека як суб'єктивна природна захисна реакція або діяльність зі створення певного середовища для свого самозбереження.

Для саморегуляції та самозбереження західні підприємства активно використовують: корпоративну культуру, політику управління; економічні та соціальні заходи, а, виходячи з основних напрямів людської життєдіяльності, до структури соціальної безпеки входять: політична, економічна, екологічна та культурна безпека. Таким чином, соціальною безпекою промислового підприємства називається стан захищеності від можливих загроз життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави в соціальній сфері. У демократичних державах соціальна безпека на підприємствах забезпечується не тільки безумовною особистою відповідальністю перших керівників та всіх посадових осіб перед законом, але і захистом прав кожної людини самим конституційним ладом, усім законодавством у всіх сферах життєдіяльності.

Факторами, що впливають на соціальну безпеку суб'єктів господарювання, є зміна і стратифікація соціальної структури суспільства, а також розуміння соціальної диференціації населення, де функціонує підприємство. При цьому виділяються дві основні функції соціальної безпеки:

- ✦ охоронно-захисна;
 - ✦ контрольно-регулятивна.
- Метою охоронно-захисної функції є:
- ✦ забезпечення безпечної діяльності всіх соціальних інститутів, соціальних груп і особистості;
 - ✦ дотримання соціальних прав та гарантій особи в установлених законом рамках, зберігаючи та розвиваючи позитивні аспекти корпоративної культури промислового підприємства.

Для цього потрібні вміння та здатність суб'єктів (підрозділів, служб, відповідальних працівників) соціальної безпеки охороняти та відстоювати соціальні права особи на різних рівнях, відповідно до прийнятих конституційними нормами та зазначеної в уставі корпоративно-соціальною відповідальності та протистояти реальним і потенційним загрозам, пов'язаним з недоліками як власної діяльності, так і діяльності інститутів влади в центрі та на місцях, що викликають порушення прав людини в соціальній сфері.

У цілому, всі ці моделі соціальної політики мають бути відображені в стратегії управління промисловими підприємствами та позитивно впливати на розвиток людського потенціалу, досягнення високої якості життя, творчої ініціативи, формування цінностей на матеріальному та духовному рівнях. Сучасні процеси, що відбуваються в економіці України загалом у промисловій галузі зокрема, підтвердили життєвість і правильність даних моделей соціальної політики. Реалізація та результати, досягнуті державами, що використовують ці моделі, ще раз довели, що основними механізмами досягнення високої якості життя та соціальної безпеки будуть безпосередні дії керівництва промислових підприємств в даному напрямку, а також освіта та охорона здоров'я.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з вищесказаним пропонуємо узагальнену схему трансформації та вдосконалення існуючих теоретичних підходів до визначення поняття «якість життя» стосовно мотивації управлінського персоналу промислового підприємства (рис. 1).

Освітлені різноманітні та багатопланові точки зору вчених визначили особливості підходів до тлумачення поняття «якість життя» та виявили наявності мотиваційних ознак. Спираючись на них у розрізі зазначеного питання адаптації теоретичних засад до мотивації управлінського персоналу промислового підприємства та узагальнену схему трансформації та вдосконалення існуючих теоретичних підходів (див. рис. 1), пропонуємо трактувати якість життя як інтегральне мотиваційне поняття взаємодії працівника та підприємства. Це обґрунтовує доцільність визначення цього поняття з позиції управлінського персоналу та промислового підприємства.

З позиції промислового підприємства якість життя – це сукупність індивідуальних потреб підприємства, які воно вмотивовано отримувати та розвивати в процесі взаємодії з управлінським персоналом на засадах співробітництва.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробці відповідного методичного інструментарію та адаптації поняття «якість життя» до інших галузей економіки України. Також є перспективним дослідження адаптивності цього поняття для застосування в різних регіонах України, для чого потрібне додаткове дослідження їх культурних та національних особливостей. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бестужев-Лада И. В. Методологические проблемы исследования качества, уровня и образа жизни. М.: И-т социолог. иссл. АН СССР, 1978. 98 с.

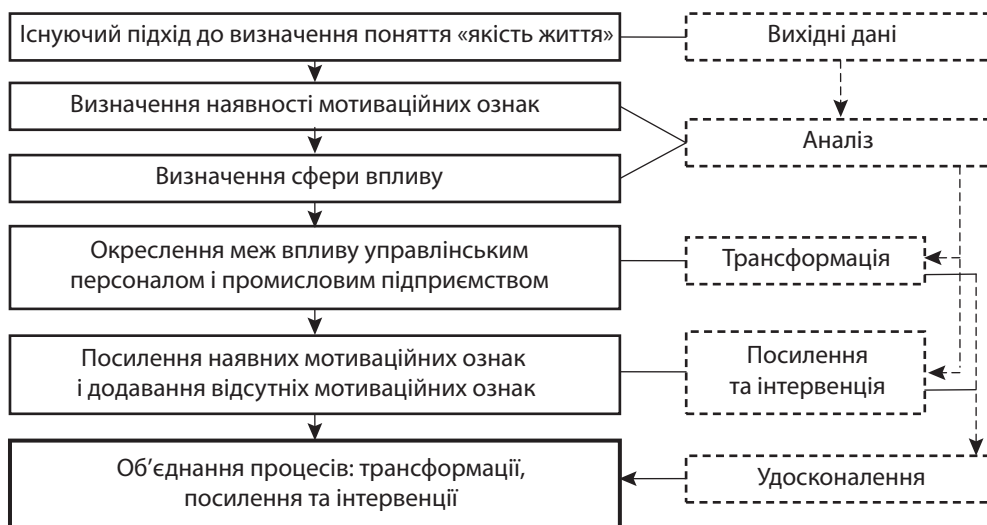

Рис. 1. Узагальнена схема трансформації та вдосконалення існуючих теоретичних засад у визначенні поняття «якість життя» стосовно мотивації управлінського персоналу промислового підприємства

2. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація : монографія. Київ : ДП «Друкарня МВС України», 2009. 348 с.

3. Дробышева В. В., Герасимов Б. И. Интегральная оценка качества жизни населения региона. Тамбов : Изд. Тамб. гос. техн. унта. 2004. 108 с.

4. Кизим Н. А., Горбатов В. М. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС : монография. Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2005. 164 с.

5. Ноздріна Л. В. Якість життя населення в перехідній економіці України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01. Львів, 2001. 24 с.

6. Субетто А. И. Качество жизни: грани проблемы. Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2004. 170 с.

7. Ткачев А. Н., Луценко Е. В. Качество жизни населения как интегральный критерий оценки эффективности деятельности региональной администрации. *Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 2004. URL: <http://ej.kubagro.ru/2004/02/14/>

8. Тодоров А. С. Качество жизни. Критический анализ буржуазных концепций. М. : Прогресс, 1980. 224 с.

9. Цитова Н. А. География образа жизни: теория и практика регионального исследования : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук : 25.00.24. М., 2005. 38 с.

10. World Health Organization. URL: <http://www.who.int>

11. The Global Development Research Center (GDRC). URL: <http://www.gdrc.org/uem/qoldefine.html>

12. Жук І. Л., Юрик Я. І. Якість життя населення як результат формування та реалізації стратегії продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2013. № 22. С. 34–39.

REFERENCES

Bestuzhev-Lada, I. V. *Metodologicheskiye problemy issledovaniy kachestva, urovnya i obraza zhizni* [Methodological problems of research of quality, level and lifestyle]. Moscow: I-t sotsiolog. issl. AN SSSR, 1978.

Drobysheva, V. V., and Gerasimov, B. I. *Integralnaya otsenka kachestva zhizni naseleniya regiona* [Integral assessment

of the quality of life of the population of the region]. Tambov: Izd-vo Tamb. gos. tekhn. un-ta, 2004.

Hukalova, I. V. *Yakist zhyttia naseleennia Ukrainy: suspilno-heohrafichna kontseptualizatsiia* [Quality of life of the population of Ukraine: sociogeographical conceptualization]. Kyiv: DP «Drukarnia MVS Ukrainy», 2009.

Kizim, N. A., and Gorbatov, V. M. *Kachestvo zhizni naseleniya i konkurentosposobnost Ukrainy i stran YeS* [Quality of life of the population and competitiveness of Ukraine and EU countries]. Kharkov: ID «INZHEK», 2005.

Nozdrina, L. V. "Yakist zhyttia naseleennia v perekhidnii ekonomitsi Ukrainy" [Quality of life of the population in the transition economy of Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.01.01*, 2001.

Subetto, A. I. *Kachestvo zhizni: grani problemy* [Quality of life: the brink of the problem]. Kostroma: KGU im. N. A. Nekrasova, 2004.

Shchitova, N. A. "Geografiya obraza zhizni: teoriya i praktika regionalnogo issledovaniya" [Geography of the way of life: theory and practice of regional research]: *avtoref. dis. ... d-ra geogr. nauk : 25.00.24*, 2005.

The Global Development Research Center (GDRC). <http://www.gdrc.org/uem/qoldefine.html>

Tkachev, A. N., and Lutsenko, Ye. V. "Kachestvo zhizni naseleniya kak integralnyy kriteriy otsenki effektivnosti deyatelnosti regionalnoy administratsii" [Quality of life of the population as an integral criterion for assessing the effectiveness of the regional administration]. *Nauchnyy zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*. 2004. <http://ej.kubagro.ru/2004/02/14/>

Todorov, A. S. *Kachestvo zhizni. Kriticheskiy analiz burzhuznykh kontseptsiy* [The quality of life. Critical analysis of bourgeois concepts]. Moscow: Progress, 1980.

World Health Organization. <http://www.who.int>

Zhuk, I. L., and Yuryk, Ya. I. "Yakist zhyttia naseleennia yak rezultat formuvannia ta realizatsii stratehii prodovolchoi bezpeky Ukrainy" [Quality of life of the population as a result of the formation and implementation of the food security strategy of Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 22 (2013): 34-39.